

Oulun yliopisto
Humanistinen tiedekunta

Henri Heikki Iisakki Pitkänen

NUMISMAATTISET TIEDONTARPEET JA SUOMEN KANSALLISMUSEON
RAHAKAMMION KÄSIKIRJASTO NUMISMAATTISEN TIEDON LÄHTEENÄ

Informaatiotutkimuksen
kandidaatintutkielma
Oulu 2019

SISÄLLYSLUETTELO

1 JOHDANTO	1
2 TEOREETTINEN TAUSTA JA AIEMMAT TUTKIMUKSET.....	2
2.1 Informaatiokäyttäytyminen, tiedontarve ja tiedonhankinta.....	2
2.2 Numismatiikka	6
2.3 Tieteellinen kirjasto, erikoiskirjasto ja käsikirjasto.....	7
2.4 Aikaisemmat tutkimukset.....	8
2.4.1 Rahankeräilijöiden informaatiokäyttäytyminen	9
2.4.2 Numismaattiset tiedonlähteet	10
3 TUTKIMUKSEN EMPIIRINEN TOTEUTUS	13
3.1 Tutkimuskysymykset	13
3.2 Tutkimusmenetelmä.....	14
3.3 Tutkimusympäristön esittely.....	15
3.3.1 Museovirasto	15
3.3.2 Museoviraston kirjasto	16
3.3.3 Suomen kansallismuseo ja Kansallismuseon rahakammio	18
3.3.4 Rahakammion käsikirjasto	19
3.4 Aineiston keruu	21
4 TUTKIMUSTULOKSET.....	22
4.1 Numismaatikoiden ja rahankeräilijöiden tiedontarpeet ja tiedonhankinta	22
4.2 Rahakammion käsikirjaston merkitys numismaatikoille ja muille tiedontarvitsijoille	23
4.3 Käsikirjaston kokoelma ja sen kehittäminen.....	26
4.4 Käsikirjaston tulevaisuus.....	28
5 POHDINTA	29
LÄHTEET.....	33
LIITE 1: Haastattelurunko	38

1 JOHDANTO

Informaatiotutkimuksen alalla tutkitaan yksilöiden ja ryhmien niin kutsuttua informaatiokäyttäytymistä, kuten tiedontarpeita, tiedonhankintaa ja tiedon käyttöä. Tämän lisäksi tieteenala on kiinnostunut myös muistiorganisaatioista sekä tietoperustaisista organisaatioista, lähinnä kuitenkin kirjastoista ja niiden kokoelmista.

Tässä tutkimuksessa paneudutaan ensiksi numismaatikoiden ja rahankeräilijöiden tiedontarpeisiin ja tiedonhankintaan. Numismaatikot ovat rahojen ja mitalien tutkijoita. Usein numismatiikka-sanaa käytetään myös rahojen harrastusluonteisista keräilijöistä, mutta tässä tutkimuksessa käytän keräilijöistä termiä rahankeräilijä. Numismatiikan tutkimus on varsin monipuolista ja sekä tutkijoiden että harrastajien tarvitsema tieto liittyy muun muassa esineiden tunnistamiseen ja näiden historian, alkuperän, vaikutuksen ja merkityksen selvittämiseen.

Numismaatikkojen ja rahankeräilijöiden lisäksi tutkimukseni käsittelee Suomen kansallismuseon tiloissa sijaitsevaa Suomen suurinta numismaattista käsikirjastoa. Reilun 5000 niteen ja lukuisien sarjajulkaisujen kokoelma on kertynyt yli sadan vuoden ajan museossa työskentelevien tutkijoiden, opiskelijoiden, harrastelijoiden sekä myös monien muiden tiedontarvitsijoiden hyväksi.

Tämä aihe valikoitui kandidaatintyökseni ollessani kesällä 2018 kolme kuukautta Kansallismuseon rahakammion käsikirjaston kokoelman luetteloina, järjestelijänä ja kehittäjänä. Tuona aikana kiinnostuin numismatiikasta ja erikoiskirjastoista. Tuntui luontevalta alkaa työstämään kandidaatintyötä aiheen ja kokoelman ollessa minulle jokseenkin tuttu.

Tutkimukseni kartuttaa ensin numismaatikkojen ja rahankeräilijöiden informaatiokäyttäytymistä sekä numismaattista informaatiota maailmassa nojautumalla aikaisempiin tutkimuksiin. Tutkimukseni empiirinen osuus koostuu kahdesta puolistrukturoidusta haastattelusta, jotka kävin Rahakammion entisen johtajan Tuukka Talvion ja nykyisen intendentin Jani Oravisjärven kanssa. Molemmat ovat numismatiikan alalla isoja nimiä ja molemmat käyttävät numismaattista käsikirjastoa varsin usein.

Pohdinnassa analysoin saamiani tuloksia ja esitän muutamia jatkotutkimusideoita sekä numismaatikkojen informaatiokäyttämisen että rahakammion käsikirjaston tutkimista ja kehittämistä kohtaan.

Tutkimusintressini liittyvät erikoiskirjastoihin, tieteellisiin kirjastoihin, erikoiskokoelmiin ja erilaisten ryhmien tiedontarpeisiin ja tiedonhankintaan ja näiden tarpeiden tyydyttämiseen. Koen, että erikoiskirjastot ovat tärkeä osa maamme tutkimusinfrastruktuuria. Tutkimusta edistävän tehtävänsä lisäksi ne myös mahdollistavat organisaatioidensa työntekijöiden tehokkaan, tietoon perustuvan työskentelyn ja tarjoavat harrastajille kanavan hyvin spesifin tiedon äärelle.

Työlläni pyrin myös lisäämään ymmärrystä tieteellisistä erikoiskirjastoista, erikoiskokoelmista ja erilaisten ryhmien informaatiokäyttämisestä. Toivon, että tutkimustuloksiani voidaan jossain määrin soveltaa tulevissa näihin aiheisiin liittyvissä tutkimuksissa ja käytännön kirjastotyön kehittämisessä. Toivon tutkimuksestani olevan myös hyötyä numismaatikoille ja rahankeräilijöille, eri alojen tutkijoille, opiskelijoille ja harrastajille, sekä Kansallismuseolle, Museovirastolle ja sen kirjastolle.

2 TEOREETTINEN TAUSTA JA AIEMMAT TUTKIMUKSET

Tässä osiossa selvennän, mitä tutkimukselleni relevantit käsitteet tarkoittavat. Käsitteet liittyvät informaatiokäyttämiseen, numismaatiikkaan ja kirjastoihin. Sen jälkeen käsittelen tutkimukselleni relevantteja aikaisempia tutkimuksia.

2.1 Informaatiokäyttäytyminen, tiedontarve ja tiedonhankinta

Informaatiokäyttämisen tutkimuksen ytimessä on sen ymmärtäminen, miten ihmiset lähestyvät tiedonlähteitä ja sisäistävät löytämänsä tiedon. Informaatiokäyttäytyminen käsittää tiedon tarkoituksenmukaisen hankinnan sekä tahattoman

informaatiokäyttäytymisen, kuten tietoon vahingossa "törmäämisen". Käsitteeseen liittyy myös informaation tahallinen välttely. Informaatiokäyttäytymisen piirissä tutkitaan myös sitä, miten yksilöt käyttävät informaatiota. Yksilöiden informaatiokäyttäytymistä tutkittaessa tulee ottaa huomioon heidän tunteensa, kulttuurinsa, tavoitteensa ja muut tilanneseikat. (Case & Given, 2016, 5-6.)

Tiedontarve on informaatiokäyttäytymisen yksi ilmenemismuoto. Tiedontarvetta voidaan luonnehtia monin eri kriteerein. Case & Given (2016, 6) määrittelevät tiedontarpeen sen tunnistamiseksi, että yksilön tietämys on riittämätön jonkin tavoitteen saavuttamiseksi.

Case & Givenin (2016, 6) määritelmän mukaan tiedonhankinta on tietoinen pyrkimys hankkia informaatiota jonkin (tiedon) tarpeen tai tiedollisen aukon täyttämiseksi. Kerron seuraavaksi, kuinka näitä ilmiöitä on lähestytty informaatiotutkimuksessa.

Tunneseikat, kuten uteliaisuus, voivat edesauttaa tiedontarpeen kokemista. Wilsonin (1997) mukaan tiedonhankintaa saattaa virittää muun muassa tarve jäsentää, selkeyttää tai vahvistaa hallussa olevaa tietoa tai uskomuksia, tarve selvittää, mitä on tapahtumassa tai saada selville, onko toiminta edelleenkin "oikeilla raiteilla" (Haasio & Savolainen 2004, 26).

Tiedontarpeen artikuloitavuus vaihtelee henkilöittäin ja tapauksittain. Tiedontarve voi olla epämääräinen tuntemus siitä, että jotakin ongelmalliseksi koettua asiaa ei ymmärretä riittävän selkeästi. Toisissa tapauksissa tiedontarve voidaan kuvata hyvinkin yksityiskohtaisesti (Haasio & Savolainen 2004, 26). Tiedontarpeen yksityiskohtainen kuvaaminen ja tiedostaminen auttaa merkittävästi tiedonhaussa ja oikean tiedon löytymisessä esimerkiksi kirjastossa asioidessa (Taylor 1968) tai hakulausekkeita muodostaessa.

Tiedontarpeeseen ja tiedonhankintaan liittyy kognitiivisia, affektiivisia ja tilannesidonnaisia elementtejä (Choo 1999). Tiedontarpeiden kognitiivista puolta kuvaa Belkinin (1984) käsite anomalinen tiedontila (anomalous state of knowledge, ASK), joka viittaa jotakin asiaa koskevan käsityksen puutteellisuuteen tai asiaintiloja koskevaan epävarmuuteen, toisin sanoen tietorakenteessa olevaan "aukkoon". Kuhlthaun (2004, 82) tiedonhankinnan prosessimallissa jotakin asiaa koskevan ymmärryksen puute aiheuttaa epävarmuutta. Siihen liittyy affektiivisia oireita, kuten ahdistuneisuutta, turhautuneisuutta ja itseluottamuksen vähentymistä. Myös

tilannesidonnaiset tekijät, kuten aikapula, vaikuttavat tiedontarpeeseen ja tiedonhankintaan. Ajanpuutteessa tiedonhakija ei voi pohtia eri vaihtoehtoja liian kauan. Työtehtävän kiireellisyys ja kompleksisuus voi myös määrittää tiedontarpeita (Byström 1999).

Tiedontarpeet voidaan jakaa ammatillisiin ja ei-ammattillisiin tiedontarpeisiin riippuen siitä, onko kyse jonkin työtehtävän suorittamisesta tai opiskelusta vai työn ja opiskelun ulkopuolella olevan ongelman ratkaisusta, kuten vaikkapa tavaroiden tai palvelujen hankinnasta tai vapaa-ajan harrastuksesta (Haasio & Savolainen 2004, 21).

Tiedontarpeet voidaan toisaalta jakaa myös ongelmalähtöisiin eli praktisiin tiedon tarpeisiin ja orientoiviin tiedon tarpeisiin. Ongelmalähtöinen tiedontarve pyrkii jonkin yksittäisen tehtävän suorittamiseen tai tietyn ongelman ratkaisemiseen. Orientoiva tiedontarve liittyy esimerkiksi työssä tarvittavan kompetenssin ylläpitämiseen. Orientoiva informaatiokäyttäytyminen on muun muassa ammattikirjallisuuden lukemista. Orientoiva tiedontarve voi olla siten esimerkiksi halu pysyä perillä siitä, mitä omalla alalla tapahtuu. Se palvelee pitemmän aikavälin tarpeita ja voi liittyä myös harrastuksiin (Haasio & Savolainen 2004, 25).

Teoreettiset käsitteet tiedontarve ja tiedonhankinta ovat vahvasti esillä useammissa informaatiokäyttäytymisen teoreettisissa malleissa. Tällaisesta mallista toimikoon esimerkkinä Tom Wilsonin varsin monipuolinen tiedollisen käyttäytymisen yleismalli (1997). Tässä mallissa informaatiotutkimuksen käsitteet kytkeytyvät hyvin yhteen. Mallin mukaan tiedontarpeeseen vaikuttaa henkilö ja hänen kontekstinsa. Stressi on suuri tiedonhankintaa aktivoiva mekanismi. Erilaiset stressinhallintakeinot vaikuttavat tiedonhankintaan ryhtymiseen. Ongelmakeskeinen stressinhallinta pyrkii etsimään ongelmia aiheuttavasta kohteesta tietoa, jolla ongelmatilanne koetetaan muuttaa hankitun tiedon avulla itselle edullisemmaksi. Tunnekeskeinen stressinhallinta korostaa sopeutumista ja pahimmillaan alistumista ongelmatilanteisiin. Tiedonhankintaan vaikuttavat myös useat psykologiset tai persoonallisuuteen liittyvät tekijät, kuten uteliaisuus, demografiset tekijät eli muun muassa henkilön ikä ja koulutustaso, henkilön rooli (toimiiko hän esimerkiksi harrastelijan vai akateemisen tutkijan roolissa), ympäristölliset tekijät, kuten tiedonlähteen saatavuus (onko tiedonlähde käytettävissä nyt heti internetissä, huomenna, kun käyn kirjastossa, vai viikon päästä, kun se saapuu kaukolainana), ja lähteen ominaisuudet, kuten laajuus ja luotettavuus.

Riski-palkintoteoria on eräs tekijä, joka aktivoi tai estää tiedonhankintaa. Se viittaa tiedonhankinnan kustannusten ja hyötyjen punnintaan harkittaessa vaihtoehtoisten lähteiden puoleen kääntymistä. Tiedonhakija joutuu punnitsemaan erilaisia lähteitä ja niiden vaatimaa aikaa ja perehtymistä. Usein tutuista lähteistä voi saada hyviä tuloksia, mutta uusista lähteistä voi saada tätäkin parempia tuloksia – ne vain vaativat enemmän aikaa ja perehtymistä, eikä tiedonhakija aina voi olla varma, että saadut tulokset todella ovat parempia kuin hänen aiemmin käyttämänsä tuttu lähde – täten ajan investoiminen uusiin lähteisiin on riski. Joskus taas tiedonhankinta voi edellyttää paljon työtä ja vastaavasti siitä saatava hyöty on merkittävä. Tällöin tilannetekijät, kuten tehtävän tärkeys tai käytettävissä oleva aika ratkaisevat, ryhdytäänkö tiedonhankintaan vai ei. (Wilson 1997.)

Tiedontarpeeseen vaikuttavat myös minäpystyvyyksäilykset, joka viittaa yksilön käsityksiin siitä, missä määrin hän uskoo voivansa hankkia tarvitsemansa tiedon havaitsemistaan esteistä huolimatta. Yksilö voi luopua tiedonhankinnasta helposti, jos hän ei usko riittävästi kirjastonkäytön tai tietokannan käytön taitoihinsa. Wilson (1997) nimeää mallissaan myös erilaista tiedonhankintakäyttäytymistä. Tätä ovat passiivinen tarkkailu, passiivinen haku, aktiivinen haku ja jatkuva haku. Passiivisessa tarkkailussa tiedonhakija ei aktiivisesti etsi tietoa, vaan antaa tiedon tulla luokseen sattumalta, kuten televisiota katsoessa. Passiivisessa haussa henkilö törmää uuteen, kiinnostavaksi koettuun tietoon ollessaan alun perin etsimässä jotain muuta, ennalta määrättyä tiettyä tietoa. Toisin sanoen: ”etsittäessä tietoa aiheesta A saadaan samalla tietoa myös aiheesta B, joka koetaan kiinnostavaksi muiden asioiden yhteydessä.” (Haasio & Savolainen 2004, 76-77). Aktiivisessa haussa hakija hakeutuu itse tiedonlähteelle suunnitelmallisesti ja hyödyntää niitä järjestelmällisesti. Jatkuva haku on toimintaympäristön jatkuvaa seurantaa. Tämä muistuttaa orientoivan tiedonhankinnan käsitettä, jota käsiteltiin edellä.

Onnistuneen tiedonhankinnan jälkeen tietoa voidaan käyttää ja prosessoida. Käytetty tieto saattaa herättää uuden tiedontarpeen, jolloin malli muodostaa kehän, ja tämä tiedontarpeen ja tiedonhankinnan prosessi käynnistyy uudelleen. (Wilson 1997, 47; Haasio & Savolainen, 74-77.) Moni voi varmasti samaistua ajatukseen, että mielenkiintoinen tai hyödyllinen tieto herättää uusia tiedontarpeita, joko silkasta mielenkiinnosta tai jotakin päämäärää, kuten jonkin ongelman ratkaisua varten.

2.2 Numismatiikka

Numismatiikka eli rahatiede on rahojen ja mitalien tutkimusta. Numismaattisen sanakirjan mukaan ”Numismatiikan lähtökohtana on raha ja päämääränä selvittää kaikki ilmiöt, jotka liittyvät rahaan tai sivuavat sitä valmistuksesta alkaen käyttöön ja vaikutukseen asti.” (Lindqvist 1996, 84). Tieteenala luokitellaan historian aputieteeksi. Sanaa ”numismatiikka” käytetään usein myös rahojen harrastelumielisestä keräilystä ilman tutkimuksellisia päämääriä (Oravisjärvi 2015). Tässä tutkimuksessa käytän erikseen käsitteitä numismaatikko ja rahankeräilijä – numismaatikolla viitataan tutkijaan, rahankeräilijällä harrastajaan. Keräilyä voidaan harrastaa hovin, mutta myös taloudellisen hyödyn vuoksi. Kaupallisilla keräilymarkkinoilla liikkuvat merkittävät rahamäärät (Oravisjärvi 2015).

Numismatiikka ja rahat esineinä ovat informaatiotutkimuksen näkökulmasta kiinnostavia. Raha on sekä informaationlähde että alusta informaation tallentamiselle (Karakas, Anameriç & Rukancı, 2008). Seuraava sitaatti rahakammion intendentiltä Jani Oravisjärveltä havainnollistaa rahojen informaatiokeskeisyyttä.

“Rahat ovat todennäköisesti maailman historian informatiivisin esineryhmä. Ne kertovat kultaan, hopeaan ja kupariin ikuistettuna yhteiskunnasta, kaupankäynnistä, verotuksesta, taloudesta, logistiikasta, arvoista, ihanteista, propagandasta, uskonnosta, taiteesta, tekniikasta, hallinnosta, sodasta, vallasta, vauraudesta, köyhyydestä ja epäonnistumisesta.” (Oravisjärvi 2015)

Case (2009) toteaa rahojenkeräilyn olevan informaatiokeskeinen harrastus. Keräilyharrastus (kuten myös numismatiikka, rahatiede) on kehittynyt satoja vuosia, jo keskiajalta lähtien, ja tuona aikana on tuotettu valtava määrä painettuja ja sittemmin myös elektronisia lähteitä. Käsittelen numismaattisen informaation määrää ja laatua maailmassa luvussa 2.4.2. Numismaattiset tiedonlähteet.

Rahat kätkevät siis sisäänsä informaatiota ehkä enemmän kuin ensivilkaisulla huomaisi. Ne ovat yleisyytensä ja säilyvyytensä vuoksi arvokkaita tiedonlähteitä niin historian, arkeologian, kulttuurin kuin taloudenkin tutkijoille.

2.3 Tieteellinen kirjasto, erikoiskirjasto ja käsikirjasto

Opetus- ja kulttuuriministeriön mukaan tieteellisten kirjastojen tehtävä on tukea korkeakouluopetusta, opiskelua ja tutkimusta. Kansalliskirjaston ja korkeakoulukirjastojen lisäksi myös erikoiskirjastot kuuluvat tieteellisiin kirjastoihin. Erikoiskirjastoja ovat muun muassa virastojen ja museoiden kirjastot (OKM 2019).

Reitzin (2004) määritelmän mukaan tieteellinen kirjasto tai "tutkimuskirjasto" (research library, ei academic library eli korkeakoulukirjasto) on

"Kirjasto, jolla on kattava kokoelma aineistoa erityiseltä alalta, akateemiselta koulukunnalta tai koulukunnilta, sisältäen primääri- ja sekundaarilähteitä, jotka on hankittu vakavien tutkijoiden tiedontarpeiden tyydyttämiseksi. Tieteellisten kirjastojen pääpaino on kerätä aineistoa ja saattaa ne tutkijoiden käyttöön."

Erikoiskirjasto on Prytherchin määritelmän mukaan

"Henkilön, yrityksen, yhdistyksen, valtion viraston tai minkä tahansa muun ryhmän ylläpitämä kirjasto tai tiedotuskeskus ... [tai] kokoelma kirjoja ja muuta painettua materiaalia, graafista tai taltioitua materiaalia, joka käsittelee rajattua tiedonala, ja jota ylläpitää tieteellinen seura, tutkimusorganisaatio, teollisuuden-, tai kaupanalan yritys, valtion-, tai opetusalan laitos ... [tai] laajasti kirjasto, joka ei ole akateeminen, kaupallinen, kansallinen eikä yleinen. Se on tarkoitettu palvelemaan yhteisön sen osan tarpeita, joka tarvitsee yksityiskohtaisempaa tietoa rajatulta aihealueelta." (Prytherch 2005, suomennos Litukka, 2008).

Myös muunlaisia erikoiskirjaston määritelmiä on esitetty. Esimerkiksi Reitzin (2004) erikoiskirjaston määritelmässä korostuu rajatun ryhmän, organisaation työntekijöiden ja henkilökunnan tiedontarpeiden täyttäminen.

Reitzin (2004) määritelmän mukaan käsikirjastokokoelma on kokoelma kirjoja, joita ei ole tarkoitus lukea kannesta kanteen, kuten sanakirjat, käsikirjat ja tietosanakirjat (ensyklopediat), joille on kirjastossa oma hyllynsä ja luokituksensa. Tämän määritelmän mukaan kirjoja ei lainata, koska kirjastonhoitajat käyttävät niitä vastatakseen asiakkaiden kysymyksiin. Lisäisin käsikirjaston määritelmään vielä maininnan siitä, että kirjat ovat asiakkaiden käytettävissä kirjaston tiloissa.

Bucklandin (2008) mukaan käsikirjastot tarjoavat suoran pääsyn lähteisiin, niillä voidaan etsiä tai verifioida yksittäisiä faktoja sekä löytää kontekstuaalista tietoa jostain henkilöstä, paikasta, tapahtumasta, ajanjaksosta tai muusta aiheesta. Faktojen verifioimiseen tiedonhakija saattaa tarvita vain yhden pätevän lähteen, kun taas kontekstitietoa hankkiessaan tiedonhakija tarvitsee usein varsin laajan valikoiman erilaisia lähteitä, kuten sanakirjoja, tietosanakirjoja, karttoja ja bibliografioita.

Käsikirjastokokoelmien sisällöstä mainittakoon Nolanin (1999, 13) määritelmät käsikirjastokokoelman tiedonlähteille. Hänen mukaansa käsikirjaston tiedonlähteillä on tiettyjä ominaisuuksia. Näiden ominaisuuksien mukaan tiedonlähteen on oltava muodoltaan hakuteos, usein käytetty, arvovaltainen, ajankohtainen ja ainutlaatuinen alallaan.

2.4 Aikaisemmat tutkimukset

Tässä osiossa käsitellään tutkimukselleni relevantteja aikaisempia tutkimuksia.

Hakutulosteni mukaan numismaatikkojen tiedontarpeita ja tiedonhankintaa on informaatiotutkimuksen piirissä aiemmin tutkittu ainoastaan Donald O. Casen artikkelissa *Serial Collecting as Leisure, and Coin Collecting in Particular* (2009), joka käsittelee kolikoiden keräämistä vakavan harrastamisen (serious leisure) kontekstissa. Kyseisestä tutkimuksesta selviää rahankeräilijöiden tiedontarpeita ja tiedonhankintaa, kuten myös heidän koko informaatiokäyttäytymistään ja numismaattisen informaation laajuutta maailmassa, erityisesti Yhdysvalloissa. Vaikka tutkimus keskittyykin nimenomaan harrastelijoihin ja keräilijöihin, antaa se meille tietoa myös numismatiikan tutkijoiden informaatiokäyttäytymisestä, tiedontarpeista ja tiedonhankinnasta.

Toinen varsin relevantti numismaattisiin kokoelmiin liittyvä lähde on Barbra Bonous-Smitin vuonna 2015 laatima lista kansainvälisistä numismaattisista kirjastoista. Listasta käy ilmi, että numismaattisilla kirjastoilla tai kirjaston osana olevilla numismaattisilla kokoelmilla on pitkälle ulottuvat historialliset juuret. Numismatiikan juuret tieteenalana ulottuvatkin keskiajalle saakka.

2.4.1 Rahankeräilijöiden informaatiokäyttäytyminen

Donald O. Case (2009) tutki ja havainnoi rahankeräilijöiden informaatiokäyttäytymistä. Rahankeräily harrastuksena sisältää tiedonhakuja ja -hankintaa, historiallista tutkimustyötä etsittäessä tietoa numismaattisista julkaisuista ja sosiaalista kanssakäymistä. Rahankeräilijät keskustelevat internetissä muun muassa rahaväärennöksistä, hopean ja kullan hinnasta tulevaisuudessa, harrastuksen aloittamisesta ja harrastuksen tulevaisuudesta. Puhtaan faktatiedon lisäksi rahankeräilijät haluavat siis myös keskustella harrastuksen emotionaalisista puolista. Monet saavat tyydytystä ymmärtäessään, että käsissään pitelemänsä tai katselemaansa esine on satoja tai tuhansia vuosia vanha ja sisältää informaatiota menneistä valtakunnista. (Case 2009.)

Jotkut keräilijät pitävät listaa tai luetteloa omistamistaan ja haluamistaan esineistä. Tähän työhön on olemassa myös useita tietokoneohjelmia. Numismaatikkojen kolikoista keräämä ja luetteloima tieto onkin usein hyvin rikasta ja jäsentynyttä. Tarkkaillessaan kolikkonäyttelyitä Case (2009) huomasi, että vähimmillään esineestä kerrotaan sen alkuperämaa, rahayksikkö, toisin sanoen nimi, ja valmistusvuosi – kolikoiden tapauksessa lyöntivuosi. Neljäntenä tietona saatetaan mainita vielä esineen kuntoluokitus (Case 2009). Numismaattisissa julkaisuissa oleva tieto rahoista on kuitenkin huomattavasti monipuolisempaa.

Internetin kasvu on muuttanut rahojen keräilyharrastusta kahdella tavalla. Ensinnäkin internet mahdollistaa nopean pääsyn dokumentaaristen lähteiden ja ihmislähteiden luokse. Ennen internetiä pääsy tällaisiin tiedonlähteisiin vaati paljon enemmän vaivaa, erityisesti pienemmissä kylissä ja maaseudulla. Toiseksi internet on luonut kansainvälisen kauppapaikan kolikoiden vaihtamiselle huutokauppasivujen ja postin kautta. Internet ei silti ole heikentänyt kasvotusten tapahtuvaa kolikoiden vaihtokauppaa. (Case 2009.)

2.4.2 Numismaattiset tiedonlähteet

Numismaattisilla tiedonlähteillä tarkoitan numismaatikoiden ja rahankeräilijöiden käyttämiä tiedonlähteitä, jotka sisältävät numismaattista informaatiota.

Case (2009) nimeää neljä luokkaa numismaattisille tiedonlähteille: kirjalliset lähteet, dokumenttikokoelmat, nettisivut ja keskustelupalstat, ja numismaattiset yhdistykset ja kerhot.

Numismaatikoille ja rahankeräilijöille on tarjolla monenlaisia monografioita ja sarjajulkaisuja. On tavanomaista, että rahojen keräilijä omistaa jonkin rahaoppaan. Oppaat vaihtelevat tarkkuudeltaan ja laajuudeltaan; on olemassa oppaita tietyn maan tai aikakauden rahojen tunnistamista varten, esimerkiksi Antti Heinosen *Ruplista markkoihin: Suomen suuriruhtinaskunnan setelit 1812-1898* (Case 2009, Heinonen 2018). Jotkin oppaat kertovat useiden maiden rahoista, kuten valtava, 2200 sivuinen ja 50 000 kuvalla varustettu Krause Publicationsin *Standard Catalog of World Coins* (Bruce & Michael, 2008). On myös useita yhden henkilön julkaisemia, tarkasti rajatun aiheen numismaattisia oppaita. (Case 2009).

Sarjajulkaisujen saralla Case (2009) nimeää neljä suurinta Pohjois-Amerikan numismaattista aikakauslehteä, joista suurin levikki on COINage-lehdellä, jonka levikki on noin 100 000.

Numismaatikot käyttävät myös huutokauppaluetteloita yhtenä relevanttina tiedonlähteenä. Huutokauppaluettelot sisältävät tarkkoja kuvauksia, historiallista taustaa ja kuvia myytävillä olevista kolikoista. Merkittävät huutokauppiat julkaisevat luetteloitaan säännöllisesti (Case 2009).

Valokuvilla on merkittävä rooli kolikoiden tunnistamisessa ja arvottamisessa (grading). Arvottamisella tarkoitetaan kunnan arviointia. Kunto heijastuu suoraan esineen (taloudelliseen) arvoon. Lähes kaikki julkaisut sisältävät kuvia kolikoista. Tämän lisäksi on olemassa kuva-arkistoja käytettäväksi kirjoissa, luetteloissa ja nettihuutokaupoissa (Case 2009).

Yhdysvalloissa on kaksi laajaa, yleisölle avointa numismaattista kirjastoa, kumpikin numismaattisen seuran ylläpitämiä (Case 2009). American Numismatic Associationin ylläpitämä Dwight N. Manley Numismatic Library sisältää 128 000 kirjaa,

huutokauppaluetteloa, sarjajulkaisua, videota ja DVD:tä. Aineisto sisältää tietoa kolikoista, paperirahoista, mitaleista, kunniamerkeistä ja arvopapereista. Osa aineistosta käsittelee myös keräilyä ylipäättään, taloutta sekä pankkeja ja pankkitoimea. Jäsenet voivat lainata aineistoa postin kautta (ANA 2018). American Numismatic Societyyn ylläpitämä Harry W. Bass Junior Libraryllä on 100 000 niteen kokoelma, jota saa tarkastella vain kirjaston tiloissa Manhattanilla. Kirjojen ja kausijulkaisujen lisäksi se sisältää pamfletteja, käsikirjoituksia ja mikrofilmejä. Numismaattisten teosten lisäksi kirjasto sisältää referenssikokoelman läheisiltä ei-numismaattisilta aloilta, kuten arkeologiasta, taidehistoriasta ja taloushistoriasta (Case 2009, ANS 2018).

Numismaattisia kirjastoja on ympäri maailmaa ja niiden aineistomäärät vaihtelevat suuresti. Barbara Bonout-Smit kartoitti vuosina 2011-2013 maailman numismaattisten kirjastojen kokoelmia lähettämällä kyselyjä kirjastoja hallinnoiville organisaatioille. Tuloksena hän sai 38 numismaattista kirjastoa. Kirjastot tai kokoelmat ovat kansallisen rahakammion, museon, itsenäisen kansallisen organisaation, erikoistuneeseen keräilyyn keskittyneen organisaation tai yleisen tutkimuskokoelman yhteydessä (Bonout-Smit, 2015). Kirjastojen kokoelmat sisältävät yleensä kaikki tarvittavat kirjat, kausijulkaisut, luettelot, mukaan lukien huutokauppaluettelot, käsikirjoitukset ja muut aineistot, joita tarvitaan numismaattisessa tutkimuksessa. Numismaattiset kirjastot ovat kuitenkin usein piilotettuina kehysorganisaation takana, eivätkä ole kovin tunnettuja. (Bonout-Smit, 2015). Bonout-Smitin luoman luettelon mukaan vanhin numismaattinen kirjasto on 1500-luvun puolivälillä muodostunut Dresdenin rahakammion kirjasto ja uusin vuonna 2011 perustettu Ancient Numismatics Research Institute (ANRI) Research Library Missouriissa Yhdysvalloissa. Suurin numismaattisen kirjallisuuden kokoelma löytyy American Numismatic Associationin Dwight N. Manley Numismatic Librarystä, jossa oli tutkimuksen julkistamishetkellä 130 000 nidettä (Bonout-Smit, 2015).

Numismaattiset teokset ovat kuitenkin yleisissä ja yliopistokirjastoissa usein huonosti edustettuina. Van de Streek (2004, 283) ehdottaessaan artikkelissaan kirjastoja lisäämään eräitä numismaattisia kirjoja yleisten kirjastojen ja yliopistokirjastojen kokoelmiin, valittaa, että kirjastoista puuttuu usein uusia ja erityisaiheiden numismaattisia niteitä ja numismaattiset kokoelmat ovat usein kapeita.

Numismaattista informaatiota on verkossa runsaasti. Case (2009) mainitsee verkkosivut, joiden avulla voidaan muun muassa katsella kuvia kolikoista, tunnistaa kolikoita niiden

piirteiden pohjalta, muuntaa roomalaisia numeroita arabialaisiin päivämääriin, käyttää opasta kolikon kunnan arvioinnissa, löytää kolikon arvioitu markkinahinta tai viimeaikaisia myyntihintoja, sekä löytää nykyinen kullan ja hopean hinta sekä kyseisten jalometallien esiintyvyys tietyissä kolikoissa. Käyttäjät voivat myös tilata uutiskirjeitä ja RSS-syötteitä spesifeistäkin aiheista. Internetistä haettavissa oleva aineisto tekee kolikoiden tutkimisesta paljon nopeampaa kuin painettuihin aineistoihin turvautuminen.

Internetissä myös keskustellaan kolikoista. CoinTalk.comissa on yli 323 000 keskustelua, yli 3 200 000 viestiä ja 50 000 jäsentä (CoinTalk 2018). Yahoo! Groupsissa, Redditissä ja verkkohuutokauppa eBayssä käydään myös keskustelua kolikoista (Yahoo, Reddit, Ebay 2019).

Numismaattiset yhdistykset ja kerhot julkaisevat numismaattista kirjallisuutta ja järjestävät seminaareja. Yhdysvalloissa toimiva The American Numismatic Association (ANA) perustettiin jo 1891 voittoa tavoittelemattomana yhdistyksenä, jonka tavoitteena on opettaa ja kannustaa ihmisiä tutkimaan ja keräämään kolikoita ja aiheeseen liittyviä esineitä. Yhdistys ylläpitää sekä museota että kirjastoa, jota käsiteltiin edellä. Yhdistyksellä on noin 33 000 jäsentä. (Case 2009.)

The American Numismatic Society (ANS) perustettiin 1858 tehtävänänsä edistää kaikkien kulttuurien kolikoiden, mitalien ja aiheeseen liittyvien esineiden tutkimusta ja arvostusta historiallisina ja taiteellisina esineinä. Yhdistyksellä on teoreettinen (scholarly) painopiste. Se kannattaa numismaattista tutkimusta ja julkaisutoimintaa ja ottaa kantaa numismatiikkaa koskeviin opetussuunnitelmiin. (Case 2009.)

Ympäri maailmaa on myös useita, eri kokoisia numismaattisia kerhoja ja yhteisöjä. Harrastajat järjestävät kolikkonäyttelyitä, jotka keräävät osallistujia sadoista ihmisistä tuhansiin. Ne ovat paikka, jossa harrastajat voivat verkostoitua ja oppia sekä ostaa ja myydä sekä numismaattisia julkaisuja että keräilyn kohteena olevia rahoja (Case 2009). Kolikkonäyttelyistä harrastajat löytävät sekä ihmis- että painettuja tiedonlähteitä.

3 TUTKIMUKSEN EMPIIRINEN TOTEUTUS

Aluksi esittelen tutkimuskysymykset, sitten käyttämäni tutkimusmenetelmän ja tutkimuksen kohteena olevan käsikirjaston taustalla vaikuttavaa tutkimusympäristöä. Lopuksi kerron yksityiskohtia aineistonkeruusta.

3.1 Tutkimuskysymykset

Tutkimukseni tarkoitus on lisätä tietoutta ammatillisesta ja harrastamiseen liittyvästä informaatiokäyttäytymisestä sekä siitä, miten hyvin erikoiskirjastot ja käsikirjastot voivat tyydyttää ammatillisia ja harrastamisen tiedontarpeita ja edistää tiedonhankintaa.

Tutkimuksessani tarkastelen numismaatikoiksi ja rahankeräilijöiksi nimettyjen ryhmien tiedontarpeita ja tiedonhankintaa suhteessa Kansallismuseon rahakammion käsikirjaston kokoelmaan. Tutkimukseni tavoitteena on selvittää näiden ryhmien tiedontarpeet sekä se, kuinka hyvin Kansallismuseon rahakammion käsikirjasto tyydyttää näitä tarpeita. Osansa saavat numismaatikkojen ja rahankeräilijöiden informaatiokäyttäytyminen ja arvioinnin kohteena oleva käsikirjasto. Luon myös katsauksen käsikirjaston tulevaisuuteen.

Tutkimuskysymykseni ovat seuraavat:

1. Millaisia tiedontarpeita numismaatikoilla ja rahankeräilijöillä on?
2. Millaista tiedonhankintaa numismaatikoilla ja rahankeräilijöillä esiintyy?
3. Kuinka hyvin rahakammion käsikirjasto tyydyttää numismatiikan tutkijoiden, rahankeräilijöiden ja muiden tiedonhakijoiden tiedontarpeita?
4. Mikä on johtajien näkemys käsikirjaston kokoelman laajuudesta ja laadusta?
5. Miten kokoelmaa voisi kehittää ja mikä on sen tulevaisuus?

3.2 Tutkimusmenetelmä

Aineistonkeruumenetelmänä käytin puolistrukturoitua haastattelua. Esitin kahdelle haastateltavalleni 15 kysymystä kyselyä varten tekemäni haastattelurungon mukaisesti. Kysymykset löytyvät Liite 1:stä. Esitin väliin tarkentavia kysymyksiä sitä mukaa, kuin haastateltavat kertoivat jotain tutkimuskysymyksille relevanttia tietoa. Puolistrukturoidussa haastattelussa kysymysten muotoilu ja järjestys on kaikille haastateltaville sama, mutta siinä ei käytetä valmiita vastausvaihtoehtoja, vaan haastateltavat saavat vastata kysymyksiin omin sanoin (Eskola & Suoranta, 2008, 86).

Litteroin haastattelut käyttäen sanatarkkaa eli eksaktia litterointia, jonka mukaan kaikki puhe litteroitiin jättämättä täytesanoja ja toistoa pois (Aineistohallinnan käsikirja). Litteroidut haastattelut analysoin sisällönanalyysin menetelmiä käyttäen. Sisällönanalyysissä aineistoa tarkastellaan eritellen, yhtäläisyyksiä ja eroja etsien ja tiivistäen. Sisällönanalyysin avulla pyritään muodostamaan tutkittavasta ilmiöstä tiivistetty kuvaus, joka kytkee tulokset ilmiön laajempaan kontekstiin ja aihetta koskeviin muihin tutkimustuloksiin (Tuomi & Sarajärvi 2002, 105).

Haastattelujen lisäksi nojaan numismaatikoista, tiedontarpeista, tiedonhankinnasta, rahakammiosta ja Museoviraston kirjastosta kertovaan kirjallisuuteen. Tutkimus sisältää myös omaa havainnointiani, jota tein ollessani kesällä 2018 kolme kuukautta harjoittelijana numismaattisten kirjojen luetteloijana, kirjaston järjestelijänä sekä kehittäjänä. Tämän aineistotriangulaatioksi kutsutun menetelmän päämäärä on varmistaa ja vahvistaa haastattelujen ja aiempien tutkimusten, raporttien ja oman havainnointini tukevan tutkimustuloksissani esiintyviä väitteitä (Kananen 2017, 177-178).

3.3 Tutkimusympäristön esittely

Tutkimuksessani käsitellään sekä numismaatikkoja että rahankeräilijöitä että Kansallismuseon rahakammion käsikirjastoa. Jotta saamme käsityksen erityisesti käsikirjastosta, joudumme käsittelemään tutkimusympäristöä. Tutkimusympäristön hahmottamiseksi on välttämätöntä esitellä hiukan taustalla vaikuttavia organisaatioita. Esittelen tutkimusympäristölle relevantit organisaatiot kulkemalla ylhäältä alaspäin, käsittelemällä ensin Museovirastoa, sen kirjastoa, Kansallismuseota, sen rahakammiota ja lopulta siirtymällä tutkimuksen keskiössä olevaan rahakammion käsikirjastoon.

3.3.1 Museovirasto

Museoviraston verkkosivujen mukaan Museovirasto on "kulttuuriperinnön asiantuntija, palvelujen tuottaja, toimialansa kehittäjä ja viranomainen. Se kartuttaa, hoitaa ja esittelee kulttuurihistoriallista kansallisomaisuutta, tallentaa, tuottaa ja välittää tietoa." (Museovirasto 2019g). Täten sen voidaan väittää olevan yksi Suomen keskeisimmistä muistiorganisaatioista.

Museoviraston tehtäviin kuuluu suojella kulttuurihistoriallisesti arvokasta ympäristöä, arkeologista kulttuuriperintöä, rakennusperintöä ja kulttuuriomaisuutta. Se myös kartuttaa ja esittelee kulttuurihistoriallista kansalliskokoelmaa, tutkii aineellista kulttuuriperintöä sekä tukee ja kehittää museoalaa valtakunnallisesti. Virasto toimii opetus- ja kulttuuriministeriön alaisuudessa (Museovirasto 2019g).

Museoviraston palveluksessa työskenteli vuoden 2017 lopussa 232 henkilöä. Koko vuoden aikana palkkoja ja palkkioita maksettiin 559 henkilölle. Siviilipalvelusta virastossa suoritti kaikkiaan 13 henkilöä. (Museoviraston 2017, 4). Virastossa tarvitaankin monenlaista osaamista aina kulttuuriesineiden tunnistamisesta konservointiin, näyttelyjen rakentamiseen ja niiden valvomiseen. Ammattinimikkeitä ovat muun muassa amanuenssi, intendentti, kiinteistöpäällikkö, konservaattori, kuvakäsittelijä, museomestari, opas, tietoasiantuntija, vahtimestari ja valokuvaaja (Museovirasto 2017, 11).

Näin monipuolisella ja kulttuurisesti merkittävällä organisaatiolla on syytä olla kattava kirjasto työntekijöidensä ja kansalaisten tarpeisiin.

3.3.2 Museoviraston kirjasto

Käyn aluksi läpi hiukan kirjaston historiaa viittaamalla Johanna Liljan artikkeliin Suomen kansallismuseon kirjasto (1999). Museoviraston kirjasto perustettiin alun perin palvelemaan Valtion historiallista museota, josta tuli sittemmin Kansallismuseo. Hyvin toimiva kirjasto tuli tarpeelliseksi, sillä Valtion historiallisen museon luominen ja sen esineistön rästäin jääneen luetteloinnin aloittaminen oli vaativa tehtävä, johon tarvittiin uusia tiedonlähteitä. Kansallismuseon avatessa ovensa vuonna 1916 sille koottu kirjasto käsitti 13 274 nidettä. Suomalaisessa mittakaavassa kirjasto oli varteenotettavan kokoinen. (Lilja 1999.)

Osa kirjaston kirjoista sijaitsi työhuoneissa Kansallismuseon avautumisen yhteydessä. Tämä oli tutkijoiden kannalta käytännöllistä – kirjat olivat aina heidän saatavillaan. Näistä työhuonekirjastoista muodostui sittemmin 1920-1930-luvuilla käsikirjastoja museon eri osastoihin. Muinaistieteellinen toimikunta ryhtyikin alun perin kokoamaan kirjastoa omien virkamiestensä käyttöön. (Lilja 1999.) Museon tiloissa on edelleenkin käsikirjastoja tyydyttämässä tutkijoiden tiedontarpeita ja avustamassa muun muassa esineiden tunnistamisessa ja luetteloinnissa.

Kirjastolla oli merkittävä asema Suomessa. Valtionarkeologi C. A. Nordmanin kuvauksessa vuodelta 1958 Kansallismuseon asema tieteellisenä tutkimuslaitoksena, jota kirjasto tukee, korostui:

“Museon kirjasto on sen tutkimuksen keskuskirjastona, jota Suomessa harjoitetaan esihistorian, kansatieteen, esineellisen kulttuurihistorian ja numismatiikan aloilla ja jonka ansiota osaltaan on, että maamme humanistinen tiede nauttii arvonantoa ulkomailakin.” (Nordman 1958, 486; tässä Lilja 1999).

Kirjastosta lainattiin kirjoja vain museon virkamiehille sekä “tutkijoille, opiskelijoille ym. laitoksen virkailijain tuntemille henkilöille” 1970-luvun alkuun saakka (Lilja 1999). Kirjasto muutti Kansallismuseon tiloista vuonna 1972 ja sai nykyisen nimensä Museoviraston kirjasto.

Nykyään Museoviraston kirjasto on valtakunnallisesti suurin kaikille avoin museo- ja kulttuuriperintöalan tieteellinen erikoiskirjasto, joka tarjoaa tietoa arkeologiasta, historiasta, kansatieteestä, museologiasta, rakennussuojelusta, restauroinnista, konservoinnista sekä taidehistoriasta ja esinehistoriasta (Museovirasto 2019b). Kirjaston kokoelmissa on noin 190 000 nidettä eli noin 4 hyllykilometriä, joista 3 hyllykilometriä on pääkokoelmassa Sturenkadulla. Jatkuvasti tulevia aikakauslehtiä ja sarjoja on noin 900. Kokoelmat karttuvat vuosittain noin 2 000 monografialla (Museovirasto 2019c; Museovirasto 2015, 14). Tämän lisäksi kirjastolla on lisensoijia lukuisiin e-aineistoihin.

Kirjasto täyttää Museoviraston tehtävää huolehtimalla kulttuuriperintöä koskevan tiedon saatavuudesta. Kirjaston kokoelmat ovat keskeinen osa kulttuuriperintöalan kansallista tutkimusinfrastruktuuria yhdessä Museoviraston arkisto-, kuva-, ja esinekokoelmien sekä kulttuuriympäristöä koskevien tutkimusaineistojen ja rekisterien ohella. Kirjaston kokoelmien ja palvelujen päämäärä on auttaa viranomais-, suojelu- ja museotyötä, museotalojen tieteellistä tutkimustyötä ja opiskelua sekä tarjota aineistoja kaikille kulttuuriperintöalan tietoa tarvitseville. (Museovirasto 2015, 3.)

Kirjaston kokoelmat tukevat museoiden kokoelmatyötä, esine-, kuva- ja arkistoinnien luettelointi-, dokumentointi- ja tutkimustyötä sekä museoiden näyttely- ja muuta yleisötyötä. Tästä syystä kokoelmien erikoislaatuisuuteen kuuluu, että ei kartuteta ja säilytetä ainoastaan uutta tieteellistä tutkimuskirjallisuutta vaan myös aineellista kulttuuriperintöä dokumentoivaa aineistoa. (Museovirasto 2015, 3-4.)

Kokoelmat palvelevat monien alojen opiskelijoita ja tutkijoita. Tällaisia aloja ovat muun muassa arkeologia, kansatiede, yleinen historia, Suomen ja Pohjoismaiden historia, kulttuurihistoria, taidehistoria, keskiajan tutkimus, merihistoria, museologia, kulttuuriperinnön ja kulttuuriympäristön tutkimus, maisemantutkimus, kulttuurintutkimus, kulttuuriantropologia, etnologia ja kirkkotaiteen- ja arkkitehtuurin tutkimus. Muita, läheisiä tieteenaloja ovat muun muassa arkkitehtuuri, folkloristiikka, kulttuurituotannon suunnittelu, muoti- ja pukusuunnittelu, muotoilu, uskontotiede ja valokuvataide. Ammattikorkeakouluissa ja opistoissa edustettuja oppiaineita, joita kirjasto palvelee, ovat muun muassa konservointi, korjausrakentaminen, rakennustekniikka, muotoilu, tekstiili- ja vaatesuunnittelu sekä sisustussuunnittelu. (Museovirasto 2015, 4.)

Kokoelmat tarjoavat tietoa myös muille kuin opiskelijoille ja tutkijoille. Muut asiakkaat saattavat tarvita tietoa esimerkiksi jonkin paikan, esineen, henkilön tai kulttuuriympäristön historiasta. Myös esimerkiksi elinkeinoelämä, luova talous, media ja matkailuun liittyvät tahot, jotka tarvitsevat kulttuuriympäristöön ja kulttuurihistoriaan liittyvää tietoa, voivat hyödyntää kokoelmia. (Museovirasto 2015, 4)

Käsikirjastojen kartuttaminen on vähentynyt muun muassa tilarajoitusten takia. Tavoitteena on keskittää kirjastopalveluja ja hankkia ja tarjota aineistoja myös yleiseen käyttöön. (Museovirasto 2015, 8.) Aineisto päätyykin laajempaan käyttöön kaukolainojen avulla (mt, 24).

Kirjaston kokoelmapolitiikka kertoo, että numismatiikka ja heraldiikka ovat eräitä kokoelman kartuttamiskohteita. Näihin kuuluvan kirjallisuuden painopiste on Suomeen liittyvissä aineistoissa, jotka käsittelevät rahoja, mitaleja, kunniamerkkejä, sinettejä ja vaakunoita. Numismatiikka karttuu pääasiassa Kansallismuseon rahakammion käsikirjastoon sijoitettujen julkaisusarjojen kautta. (Museovirasto 2015, 19.)

3.3.3 Suomen kansallismuseo ja Kansallismuseon rahakammio

Suomen kansallismuseon historia ulottuu 1800-luvun lopulle ja sen kokoelmien historia vieläkin kauemmas 1700-luvulle. Tämän tutkimuksen puitteissa käsittelem kuitenkin Kansallismuseota rakennuksena ja kulttuurihistoriallisena organisaationa siinä määrin, kuin se palvelee tutkimusympäristön hahmottamista.

Kansallismuseo on osa Opetus- ja kulttuuriministeriön alaista Museovirastoa (Museovirasto 2019e). Kansallismuseo sijaitsee Helsingin Etu-Töölössä Mannerheiminkadulla Eduskuntatalon, Musiikkitalon, Kiasman ja keskustakirjasto Oodin lähetyvillä. Vuosia kestäneen suunnittelu- ja rakennusvaiheen jälkeen museo avattiin yleisölle vuonna 1916 (Talvio 2016, 153-155). Museo on paitsi tunnettu vierailukohde, myös koti kulttuurihistorialliselle esineistölle, tutkimukselle ja asiantuntemukselle. Museon kokoelmiin kuuluu peräti 500 000 esinettä (Suomen Kansallismuseo 2010, 10). Rakennuksessa työskenteli 68 henkilöä vuoden 2019 alussa

(Museovirasto 2019a). Museossa sijaitsee myös rahakammio, jota käsittelen seuraavaksi.

Kansallismuseon raha- ja mitalikokoelma on Suomen vanhin kulttuurihistoriallinen museokokoelma. Alkunsa se sai Turun Akatemian kokoelmana 1700-luvun puolivälissä, muutti Turun palon seurauksena yliopiston mukana Helsinkiin 1828 ja on vuodesta 1920 ollut osa Kansallismuseota (Talvio 2014, 3).

Kansallismuseon rahakammioilla on valtakunnallinen tallennusvastuu koskien Suomen rahahistoriaa, kunniamerkkejä sekä suomalaisia ja Suomea koskevia mitaleita. Kokoelmissa on 230 000 esinettä, jotka ovat muun muassa metallirahoja, seteleitä, poletteja, mitaleita ja kunniamerkkejä sekä rahaleimasimia ja säästölippaita ja muuta rahojen valmistamiseen ja käyttöön liittyvää esineistöä. Kotimaiset rahalöydöt muodostavat suurimman osan aineistosta. Rahakammio huolehtii rahalöydöistä muinaismuistolain perusteella. Ajallisesti esineistöä on maailman ensimmäisistä rahoista antiikin ajoilta aivan uusimpiin euroihin. (Kansallismuseo 2019; Museovirasto 2014, 17).

Rahakammio vastaa Museoviraston asiantuntemuksesta rahojen, mitalien ja kunniamerkkien sekä heraldiikan alalla (Talvio 2014, 3).

Rahojen tunnistuksessa ja erilaisen kontekstitiedon lähteenä voidaan käyttää rahakammiossa sijaitsevaa Suomen suurinta numismaattista käsikirjastoa (Kansallismuseo 2019).

3.3.4 Rahakammion käsikirjasto

Rahakammion käsikirjasto on Kansallismuseon tiloissa, rahakammioiksi kutsutussa tilassa sijaitseva Suomen kattavin numismaattisen kirjallisuuden kokoelma, joka on määrältään noin 5000 nidettä. Hyllymetreinä mitattuna aineistoa on noin 130-150 hyllymetriä. Hyllyluokitus alkaa yleisteoksista, jotka eivät käsittele erityisesti mitään maantieteellistä aluetta. Valtaosa kirjoista on kuitenkin hyllytetty maantieteellisen sijainnin mukaan eli sen mukaan, minkä maan tai alueen rahoja kirjat käsittelevät.

Maantieteellinen hyllyluokitus alkaa Suomea ja Ruotsia koskevista teoksista ja kattaa lopulta kaikki maanosat. Kokoelma kattaa lähes kaikki Suomessa ja Ruotsissa julkaistut numismaattiset teokset sekä tärkeimmät ulkomaiset julkaisut, joita kartutetaan jatkuvasti (Kansallismuseo 2019). Museoviraston kirjaston kirjastonhoitajien mukaan numismaattinen kokoelma karttuu ostoina noin 5-10 kirjalla vuodessa. Ostot, lahjoitukset ja vaihdot mukaan luettuna kirjastonhoitajat arvioivat monografiakokoelman vuosittaisen kasvun olevan "ehkä muutama kymmenen" nidettä. Kirjastoon tulee tällä hetkellä neljä kausijulkaisutilausta. (Lehtiaho & Dahl 2019.)

Kokoelma käsittelee numismatiikkaa ja rahoja kaikenlaisista näkökulmista. Se sisältää kirjoja muun muassa rahan valmistamisesta lyömällä tai painamalla, kirjoja, jotka käsittelevät rahan arvoa esimerkiksi keskiajalla, rahoissa esiintyvään symboliikkaan liittyvää kirjallisuutta, tietoa erilaisista merkittävistä rahalöydöistä, jotka on löydetty esimerkiksi satoja vuosia sitten uponneesta laivan hyllystä, pankkien historiikkeja, taloushistoriaa, sekä tietysti rahaluetteloita esineiden tunnistamista varten. Kokoelmassa on myös muutamia numismatiikan sanakirjoja. Rahoista ja mitaleista kertovan kirjallisuuden lisäksi kokoelmassa on jonkin verran vaakunoista ja lipuista eli heraldiikasta kertovaa kirjallisuutta.

Rahakammion käsikirjasto on yksi Museoviraston kirjaston käsikirjastokokoelmista. Museovirastolla on käsikirjastoja sijoitettuna eri puolille sen toimipisteitä (Museovirasto 2019d). Kokoelma on osa Museoviraston kirjaston kokoelmaa, mutta rahakammion käsikirjasto sijaitsee nimenomaan rahakammiossa, kun taas Museoviraston kirjasto sijaitsee Museoviraston toimipisteellä toisessa talossa kahden kilometrin päässä Sturenkadulla. Nämä kaksi pistettä tekevät kuitenkin tiivistä yhteistyötä muun muassa hankintojen ja lainauksen osalta. Museoviraston kirjasto on kaikille avoin tieteellinen erikoiskirjasto, kuten aiemmin todettiin. Sen sijaan rahakammion käsikirjastossa voi asioida vain luvan kanssa virka-aikoina (Kansallismuseo 2019).

3.4 Aineiston keruu

Haastatteluaineisto kerättiin haastattelemalla kahta henkilöä, joilla on vankkaa asiantuntemusta numismatiikasta ja rahakammion käsikirjastosta. Esittelen seuraavaksi haastateltavani. Tämän lyhyen esittelyn tarkoituksena on viestiä haastateltavien asiantuntemuksesta ja asemasta, joka vaikuttaa tutkimustulosteni reliabiliteetin ja validiteetin arviointiin. Voidaan olettaa, että kyseisellä osastolla työskennelleiden ja aiheesta paljon tietävien asiantuntijoiden vastaukset haastattelukysymyksiin ovat luotettavia ja pitkään kokemukseen ja asiantuntemukseen perustuvia, mutta omalta osaltaan subjektiivisia ja kenties puolueellisiakin.

Haastattelin Kansallismuseon rahakammiossa vuosina 2017-2019 toiminutta intendentti Jani Oravisjärveä, joka toimi kesällä 2018 kolmen kuukauden ajan myös tutkintoon kuuluvan työharjoittelun ohjaajana. Harjoittelun aikana opin häneltä paljon käsikirjastosta ja numismatiikasta. Hän oli luonnollinen valinta haastateltavaksi hänen työnsä, numismatiikan alan tuntemuksen ja aiemman ohjaussuhteemme vuoksi. Oravisjärvi on julkaissut muun muassa oppaan Suomen rahalöytöihin (Oravisjärvi 2016).

Toinen haastateltavani oli filosofian tohtori ja numismatiikan dosentti Tuukka Talvio, joka toimi vuosina 1971–2001 rahakammion tutkijana ja sittemmin vuosina 2001–2015 rahakammion yli-intendenttinä ja johtajana. Talviolla on yli 40 vuoden kokemus rahakammioista ja sen käsikirjastosta. Urallaan hän on julkaissut merkittävästi numismaattista kirjallisuutta ja toiminut useissa kansainvälisissäkin luottamustehtävissä.

Sovin haastattelut sähköpostitse. Haastattelukutsussani kerroin yksityiskohtaisesti tutkimuskysymyksistäni, menetelmistäni ja työn päämääristä. Kerroin haastateltaville myös suoraan kaikki haastattelukysymykset, jotta he pystyisivät halutessaan valmistautumaan haastattelutilanteeseen.

Haastatteluista ensimmäinen toteutettiin marraskuussa 2018 Skypen välityksellä ja toinen tammikuussa 2019 puhelimitse. Haastattelut nauhoitettiin ja litteroitiin. Haastattelut kestivät yhteensä 87 minuuttia. Litteroinneista syntyi yhteensä 24 sivua tekstiä käyttäen sanatarkkaa eli eksaktia litterointia, jonka mukaan kaikki puhe litteroitiin jättämättä täytesanoja ja toistoa pois. Tulokset olivat rikkaita ja vastasivat tutkimuskysymyksiini erinomaisesti. Käsittelen tuloksia seuraavaksi.

4 TUTKIMUSTULOKSET

Tässä osiossa esittelen haastattelujen tulokset ja niistä tekemäni havainnot. Tulokset on analysoitu sisällönanalyysin menetelmin litterointien pohjalta.

Ensin käsitellään numismaatikoiden ja rahankeräilijöiden tiedontarpeita ja tiedonhankintaa, sitten rahakammion käsikirjastoon liittyviä kysymyksiä, joista ensimmäiseksi vastataan, kuinka hyvin käsikirjasto tyydyttää mainittujen ryhmien tiedontarpeita ja tiedonhankintaa. Lopuksi käsitellään käsikirjaston kokoelman laajuutta ja luodaan katsaus sen tulevaisuuteen.

4.1 Numismaatikoiden ja rahankeräilijöiden tiedontarpeet ja tiedonhankinta

Tässä kappaleessa käsitellään numismaatikkojen ja rahankeräilijöiden tiedontarpeita ja tiedonhankintaa ylipäätään. Seuraavassa kappaleessa tulee ilmi enemmän mainittujen ryhmien tiedontarpeita ja tiedonhankintaa, mutta ne on kytketty rahakammion kontekstiin.

Talvion (haastattelu 2019) mukaan tiedonhakijan tiedontarve riippuu hyvin paljon siitä, onko kyse tutkijasta vai harrastelijasta.

Oravisjärven (haastattelu 2018) mukaan rahojen tunnistaminen eli identifioiminen on numismaatikoiden ja keräilijöiden yleisin tiedontarve. Hänen mukaansa numismaatikkojen ja keräilijöiden käyttämät tiedonlähteet riippuvat paljolti käyttäjästä, tiedontarpeesta ja käyttökontekstista. Oravisjärven mukaan Google on yleensä nopein tapa löytää tietoa, mutta Googella on vaikea saada oikeanlaisia hakutuloksia, sillä hakutuloksia tulee todella paljon eikä tieto ole aina relevanttia. Lisäksi tulosten haarukoiminen on vaikeaa. Oravisjärvi mainitsee, että kun halutaan tietää esimerkiksi markkojen hintoja ja lyöntimääriä, niin Google riittää, mutta jos tarvitaan tietoa jostakin

erikoisemmasta raharyhmästä, kuten vaikkapa viikinkiaikaisista rahoista, niin voi olla, että on pakko käyttää kirjaa tiedonlähteenä. Hän mainitsee myös Google-tiedonhaussa esiintyvän tiedon toiston. Kirjoissa ei ole tällaista toistoa, ja lisäksi tieto on kirjoissa tarkempaa.

Oravisjärven mukaan myös rahojen hinta kiinnostaa keräilijöitä. Hintatiedot löytyvät käsikirjastossa perushinnastoista ja keräilijäoppaista, joista osa ilmestyy kerran vuodessa ja osa harvemmin. Hintatieto muuttuu usein.

Haastattelutulokset heijastelevat Casen (2009) tutkimuksen tuloksia. Casen mukaan keräilijöiden tiedontarpeet liittyvät rahojen tunnistamiseen ja niiden hinnan selvittämiseen.

4.2 Rahakammion käsikirjaston merkitys numismaatikoille ja muille tiedontarvitsijoille

Oravisjärven mukaan Kansallismuseon rahakammion käsikirjasto on Suomen ainoa niin sanottu julkinen numismaattinen kirjasto. Numismaattisilla seuroilla on myös omia, huomattavasti suppeampia kirjastojaan.

Oravisjärvi näkee rahakammion käsikirjaston palvelevan numismaatikkoja, vaikka se onkin "Helsinki-keskeinen", koska se sijaitsee Kansallismuseon tiloissa Helsingissä. Kirjaston sijainti Helsingissä sulkee ulkopuolelle monia potentiaalisia käyttäjiä ja riistää heiltä mahdollisuuden selailla aineistoa fyysisessä tilassa (Litukka, 2008, 21). Kirjoja kuitenkin pystyy tarvittaessa kaukolainamaan, jolloin ne palvelevat periaatteessa kaikkia suomalaisia (Oravisjärvi 2018, Museovirasto 2019).

Talvion mukaan rahakammion käsikirjasto on tärkeä numismatiikan harrastajille ja tutkijoille, sillä se on laajin ja paras kirjasto alallaan Suomessa. Hän mainitsee kirjaston olevan "aika helppokäyttöinen, mutta koska kirjasto sijaitsee työtiloissa, niin sinne ei voi tulla suoraan kadulta ihan noin vain".

Käsikirjaston kokoelma on yleisesti ottaen akateemista ja sitä on kerätty hyvin pitkältä ajalta, jolloin se palvelee hyvin tutkijoita. Akateeminen numismaattinen kirjallisuus on

Oravisjärven mukaan painosmäärältään pientä, jolloin on hyvä, että harvinaiset ja verrattain kalliit kirjat löytyvät kokoelmasta.

Oravisjärvi mainitsee yliopistokirjastojen numismaattisen kirjallisuuden määrän, joka on hänen mukaansa vaihteleva. Kirjahankinnat eli mitä hankitaan ja kuinka paljon menevät trendien mukaan ja muun muassa koulutuspoliittiset päätökset vaikuttavat kokoelmassa olevan kirjallisuuden määrään. Esimerkiksi Oulun yliopistossa lakkautettiin klassillinen arkeologia, jolloin sinne ei Oravisjärven mukaan hankita antiikin rahakirjoja.

Rahat ovat kuitenkin arkeologisesti tärkeä esineryhmä. Rahoja on hyvin paljon ja ne muun muassa auttavat ajoittamaan arkeologisia löytöjä. Rahat ovat Oravisjärven mukaan melkeinpä yleisin esineryhmä rautakaudesta eteenpäin. Oravisjärven mielestä joka paikassa, jossa tällaista tietoa tarvitaan, tulisi olla ajan tasalla oleva peruskirjasto, sillä kirjoja käytetään suhteellisen paljon. Ihmisten tutkimusintressit määräävät kirjojen hankintaa, mutta numismaattista kirjallisuutta saisi silti olla yliopistojenkin kirjastoissa enemmän. Myös yhdysvaltalainen numismaatikon Van de Streekin (2004, 283) tulokset kertovat, että numismaattiset teokset ovat yleisissä ja yliopistokirjastoissa usein huonosti edustettuina. Hänenkin mukaansa kirjastoista puuttuu usein uusia ja erityisaiheiden numismaattisia teoksia ja numismaattiset kokoelmat ovat usein varsin kapeita. Koska yliopistokirjastojen numismaattiset kokoelmat ovat suppeita, on Oravisjärven mukaan hyvä, että rahakammiossa numismaattista kirjallisuutta on sitäkin enemmän.

Talvio mainitsee, että numismaattista kirjallisuutta on jonkin verran myös kaupunginkirjastoissa ja ennen kaikkea Kansalliskirjastossa, mutta rahakammion käsikirjastossa tuota kirjallisuutta on ratkaisevasti enemmän. Käsikirjaston avulla on mahdollisuus perehtyä laajemmin käsiteltäviin aiheisiin.

Kysyttäessä missä määrin käsikirjasto tehostaa Oravisjärven työtä tutkijana, hän vastaa tarvitsevansa käsikirjastoa päivittäin. Hänen mukaansa museoalalla ei pärjää ilman käsikirjastoja. Käsikirjastoja tarvitaan myös muun muassa näyttelytyössä, tietopalvelussa, löytöjen tunnistamisessa ja luetteloinnissa. Oravisjärvi mainitsee, että museoalalla jokin tietty artikkeli tai kirja on ”se ainoa tiedonlähde”, jolloin monissa tapauksissa käsikirjasto on hänen mukaansa välttämätön.

Johanna Lilja on Kansallismuseon kirjastoa käsittelevässä artikkelissaan samaa mieltä. "Museo ei toimi pelkästään esineiden varassa, sillä esineiden merkityksen ja historian ymmärtämisessä sekä näyttelyiden suunnittelussa tarvitaan jatkuvasti uutta tietoa, tietoa, joka tähän asti on pääasiallisesti tallennettu kirjoihin." (Lilja 1999) Näyttää siltä, että kirjojen käyttö tiedonlähteenä ei ole museoalalla muuttunut merkittävästi 20 vuodessa.

Talvio näkee käsikirjaston olevan välttämätön kaikenlaisessa tutkimuksessa, koska kaikkea tietoa ei ole internetissä. Tietoa joutuu usein etsimään julkaisusarjoista. Käsikirjastossa on hänen mukaansa aika hyvä valikoima sarjoja, vaikkei se olekaan täydellinen. Aineistoa on kuitenkin ympäri maailmaa.

Kysyessäni Oravisjärveltä millä tavoin käsikirjasto vastaa tiedonhakijoiden tiedontarpeita, hän kertoo, että käsikirjastoa käyttävät lähinnä ammattitutkijat ja lähes ammattimaiset harrastajat, joilla tiedontarve on paljon erikoisempi, jolloin populaarit julkaisut eivät yleensä kykene tai riitä tyydyttämään tiedontarvetta. Käsikirjasto tyydyttää näiden tiedonhakijoiden tiedontarpeet Oravisjärven mielestä ”ihan hyvin, kunhan kyse ei ole siitä, että haluaisi nähdä jonkun uunituoreen teoksen, koska ne tulevat [kirjastoon] viiveellä.” Hän sanoo myös, että rahakammion käsikirjasto on usein numismaattisen tiedon hakijoille ”se viimeinen oljenkorsi” – jos tieto ei löydy käsikirjastosta, on turvauduttava esimerkiksi ulkomaisiin kirjastoihin, sillä lähtökohtaisesti jos käsikirjastossa ei ole jotain kirjaa, niin sitä on hyvin vaikea löytää mistään muualta Suomesta.

Talvion mukaan “Jos osaa etsiä tietoa niin kyllä sen pitäis täältä aika hyvin löytää. Kirjallisuutta on hankittu kokoelmaan aika hyvin, myös viime aikoina.”

Käsikirjasto palvelee muitakin kuin numismaatikkoja. Oravisjärvi mainitsee kunniamerkkien harrastajat ja tutkijat eli faleristikot. Myös heraldiikasta kiinnostuneet ja historioitsijat sekä arkeologit käyttävät kirjastoa. Myös opinnäyteentekijät hyödyntävät kirjastoa silloin tällöin. Yleensä muiden kuin numismaatikkojen tiedontarpeet liittyvät jonkin esineen tunnistamiseen. Ei-numismaatikkoasiakkaita käy kirjastossa kuitenkin hyvin vähän. He ovat Oravisjärven mukaan enemmänkin erikoistapauksia.

Talvio mainitsee, että käsikirjasto palvelee gradun tekijöiden lisäksi muun muassa paikallishistorioitsijoita, jotka usein etsivät tietoa eri puolilta Suomea tehdyistä rahalöydöistä. Kyseisestä aiheesta on etupäässä arkistotietoa, mutta myös kirjallisuutta.

Jotkut hakevat tietoa rahan arvosta entisinä aikoina. Paikallishistorioitsijat ja muun muassa sukututkijat haluavat tietää, minkä arvoista raha on entisinä aikoina ollut ja kuinka tämä arvo voidaan arvioida. Talvio mainitsee esimerkin, jossa asiakas haluaisi tietää, onko 1800-luvun alussa tietyllä hinnalla myyty maatila myyty kovinkin suurella summalla sen ajan tai nykyajan mittapuusta tarkasteltuna. Käsikirjastossa on myös tähän seikkaan eli rahan arvoon liittyvää kirjallisuutta.

Asiakkaat etsivät kirjastosta myös tietoa haltuunsa saamien rahojen nykyisestä arvosta. Talvion mukaan näitä muita asiakkaita olisi numismaatikkoihin suhteutettuna ”ehkä yksi kolmasosa”, jolloin kaksi kolmasosaa ovat nimenomaan numismaatikkoja.

4.3 Käsikirjaston kokoelma ja sen kehittäminen

Oravisjärven mukaan käsikirjasto on laaja. Erityisesti vanhemman kirjallisuuden osalta se on hyvin kattava. Hänen mukaansa kokoelma on kattava, mutta uutuushankinnat ovat kirjaston ”Akilleen kantapää”. Osalti tämä johtuu uutuuskirjojen poskettoman kalliista hinnasta, johon tulevat vielä rahtikulut ja verot päälle. Se luo suurimpia aukkoja kokoelmaan juuri meidän aikamme uusimpaan kirjallisuuteen.

Talvion mukaan käsikirjaston kokoelma on hyvä. Jos puutteita ilmenee, niin niitä pystytään paikkaamaan. Kuitenkin, nykyään ilmestyy aika paljon kirjallisuutta, joka on usein kallista. Kirjojen hankintaa täytyy harkita ja ne saadaan kirjastoon viiveellä. Talvio mainitsee aiemman, paremman taloudellisen tilanteen, jossa ei ollut vastaavaa ongelmaa.

Kysyttäessä kokoelman tuoreudesta eli uutuuskirjojen määrästä myös Talvio mainitsee kirjojen kalliin hinnan. ”Maailmalla ilmestyy paljon sellaista, joka on periaatteessa arvokasta ja hyödyllistä, mutta jos se maksaa useita satoja euroja ja se on joku useampi osainen teos, niin kannattaa miettiä kuinka usein sitä käytetään.”

Oravisjärven mukaan kokoelman käyttäjät ehdottavat toisinaan parannuksia kokoelmaan. Muun muassa uusia julkaisusarjoja on toivottu. Jostain sarjasta voi löytyä kolme osaa, ja asiakkaat toivovat, että loputkin osat hankittaisiin. Toiveiden toteuttaminen riippuu Museoviraston kirjastosta ja sen budjetista. Mikäli hankinnan

hinta on kohtuullinen ja haluttu aineisto ylipäättään löytyy jostain, on toiveet kyetty toteuttamaan. Mikäli haluttu aineisto on loppuunmyyty, tekee se hankinnasta vaikeampaa. Hankintaehdotuksia tulee kuitenkin varsin vähän, "ehkä pari vuodessa".

Kokoelma karttuu myös lahjoitusten myötä. Harrastajat antaisivat mielellään huutokauppaluettelonsa kirjastolle, mutta tilanpuutteen vuoksi kirjasto ei varastoi tuplakappaleita jo kokoelmassa olevista huutokauppaluetteloista. Kirjastolle tarjotaan myös populaareja julkaisuja, mutta näitä ei voida ottaa kokoelmaan mainitun tilanpuutteen vuoksi ja siksikin, että kokoelma pyritään pitämään akateemispainotteisena. Välillä lahjoittajat tarjoavat myös muiden alojen kirjoja, joilla kasvatettaisiin kontekstietoa, mutta rajallinen tila estää tämän. Kaikki ei-numismaattinen kirjallisuus onkin pyritty poistamaan. Kokoelma painottuu akateemispainotteiseen numismaattiseen kirjallisuuteen rönsyilevän, ei-numismaattisen kirjallisuuden sijaan. Monilla populaareilla julkaisuilla ei näytä Oravisjärven mukaan olevan minkäänlaista tutkimuksellista arvoa.

Myös Museoviraston kirjaston kokoelmapolitiikassa (2015) mainitaan, että "lahjoitusten osalta harkitaan tarkasti niiden soveltuvuus Museoviraston kirjaston kokoelmaprofiiliin sekä lahjoituksen vastaanottamisen aiheuttamat työ- ja tilakustannukset.". Aineiston tieteellisyys mainitaan yhtenä kirjastokokoelmien tallennuskriteerinä (mt, 16).

Talvion mukaan asiakkaat ja kokoelman käyttäjät esittävät satunnaisesti parannusehdotuksia kokoelmaan, yleensä jonkin yksittäisen puuttuvan kirjan muodossa. Harrastelijoiden ja tutkijoiden kehitysehdotukset kokoelmaa kohtaan poikkeavat. Harrastelijoita kiinnostaa lähinnä kaupallisesti julkaistut luettelot. Luetteloista he pyrkivät selvittämään tietoa harvinaisista rahoista ja näiden varianteista. Tutkijoita kiinnostavat lähinnä tieteelliset julkaisusarjat. Tutkijoiden kehittämistoiveet liittyvät akateemisiin julkaisuihin.

Kokoelma on molempien haastateltavien mukaan kattava. Ainoastaan uutuuskirjat muodostavat alueen, jota pitäisi kehittää. Kirjojen korkea hinta tekee uutuuskirjojen hankinnasta vähäisempää.

4.4 Käsikirjaston tulevaisuus

Esitin haastateltaville myös kysymyksiä käsikirjaston tulevaisuudesta. Oletin, että digitaalisuus, tilanpuute ja erinäiset säästötoimenpiteet voivat olla riski kirjakokoelmalle.

Tiedustelin haastateltavilta sähköisien aineistojen vaikutuksesta painetun numismaattisen aineiston tarpeeseen. Talvion mukaan internet ja sähköiset aineistot ovat muuttaneet painetun numismaattisen aineiston tarvetta, mutta pelkästään sähköisten aineistojen varaan ei voi heittäytyä. Oravisjärven mukaan on olemassa päivittäin käytettäviä numismatiikan perusteoksia, joista ei ole olemassa laillista sähköistä versiota. Internet ja sähköiset aineistot eivät ole hänen mukaansa muuttaneet käsikirjojen tarvetta, mutta yksittäisten artikkelien kohdalla muutos on ollut siitä kätevä, ettei enää tarvitse käyttää rahaa kokonaiseen artikkeleita sisältävään kirjaan, vaan netistä voi poimia yksittäisiä artikkeleita.

Sähköistä tietoa on Talvion mukaan nykyisin saatavilla todella paljon. Hän mainitsee, että kirjoja ja sarjajulkaisuja saattaa tulla sähköisesti saatavaksi ilmaiseksi hyvin pian painetun version julkaisemisen jälkeen, joka on hyvin suuri muutos verrattuna aikaan ennen sähköisiä aineistoja. Hän mainitsee myös vanhojen sarjojen digitoimisen – esimerkiksi Suomen muinaismuistoyhdistyksen vanhat vuosikirjat ovat nykyään netissä, eikä niitä tarvitse enää hakea kirjastosta. Talvio mainitsee myös, ettei kaikkea kuitenkaan laiteta heti sähköisesti saataville, koska julkaisuja halutaan toki myydäkin. Hän mainitsee, ettei läheskään kaikki tieto tule koskaan heti nettiin saataville.

Oravisjärven mukaan numismatiikan ammattilaisilla tai pitkälle edenneillä harrastajilla on “kaikilla aikamoiset kotikirjastot”.

Kysyessäni, miten sähköinen aineisto vaikuttaa paikallaan olevaan numismaattisen kokoelman tulevaisuuteen Talvio vastaa, että kirjastossa on sarjoja, jotka on digitoitu ja jotka ovat netissä, mutta suurin osa kokoelman kirjoista ovat kuitenkin sellaisia, jotka ovat vain fyysisesti saatavilla. Jos joku haluaa niitä käyttää Suomessa, on hänen tehtävä se rahakammion käsikirjastossa, ellei hän sitten pyydä niitä kaukolainaksi.

Oravisjärvi näkee, ettei sähköisesti saatavilla oleva aineisto vaikuta paikallaan olevan rahakammion kirjaston kokoelman tulevaisuuteen. Ainoa, mikä voi muuttua on se, missä käsikirjasto sijaitsee. Kirjasto ei hänen mukaansa ole lakkauttamisuhan alla.

Talvio nostaa esiin tilanpuutteen. Se on hänen mukaansa suurin seikka, joka uhkaa käsikirjaston tulevaisuutta.

Haastattelutulokseni antavat ymmärtää, että painetuille aineistoille ja paikallaan oleville käsikirjastoille löytyy tarvetta myös tulevaisuudessa.

5 POHDINTA

Tutkimuksen tavoitteena oli selvittää numismaatikkojen tiedontarpeita ja tiedonhankintaa ja sitä, kuinka hyvin Suomen kansallismuseon rahakammion käsikirjasto palvelee sekä rahankeräilijöiden ja numismaatikkojen että muiden käyttäjien tiedontarpeita ja tiedonhankintaa.

Haastatteluaineisto tarjosi paljon tietoa numismaatikkojen ja rahankeräilijöiden tiedontarpeista ja tiedonhankinnasta ja rahakammion käsikirjaston mahdollisuuksista noiden tarpeiden tyydyttämiseen. Haastattelujen mukaan numismaatikot, rahankeräilijät, historioitsijat, arkeologit, opinnäytteentekijät ja sukututkijat tarvitsevat ja etsivät tietoa rahoista, niiden varianteista, sekä niiden arvosta. Myös yksittäisten rahojen historiasta ja taustasta etsitään tietoa. Casen (2009) tutkimus osoittaa, että rahankeräilijöillä esiintyy samanlaisia tiedontarpeita ja tiedonhankintaa. Lukuisat kuvitetut rahaoppaat listaavat rahoja valitun teeman mukaan ja ovat siten erittäin hyvä lähde tyydyttämään tällaiset tiedontarpeet. Numismaattista tietoa on myös saatavissa internetissä lukuisilla aiheeseen perehtyneillä sivuilla. Internetissä myös keskustellaan rahoista lukuisilla keskustelupalstoilla. Keskustelut liittyvät muun muassa keräilyharrastukseen, rahojen tunnistamiseen ja niiden jälleenmyymiseen. Oravisjärvi ja Talvio eivät maininneet keskustelupalstoja tiedonlähteenä, vaan internetin ylipäätään. Kenties keskustelupalstat ovat enemmänkin harrastelijoiden ja keräilijöiden kuin tutkijoiden suosiossa.

Haastattelutulosten mukaan rahakammion käsikirjasto vastaa numismaatikkojen tiedontarpeisiin hyvin tarjoamalla kirjallisuutta Suomen laajimmasta numismaattisesta kokoelmasta. Koska numismaatiikka sivuaa vahvasti muun muassa historian tutkimusta, taidehistoriaa, arkeologiaa ja taloustutkimusta, tarjoaa käsikirjasto pääsyn myös näihin aiheisiin. Siksi myös historian tutkijat, sukututkijat, arkeologit ja eri alojen pro gradu -

töiden tekijät käyttävät kirjastoa etsiessään tietoa jostakin tietystä esineestä tai etsiessään rahoihin liittyvää historiallista kontekstietoa.

Tutkimustulosteni validiutta olen pyrkinyt todistamaan aineistotriangulaation keinoin. Menetelmän mukaan haastateltavien tuloksia verrataan muihin aineistoihin, kuten tämän tutkimuksen tapauksessa Casen artikkeliin rahankeräilijöistä, Museoviraston kirjaston kokoelmapolitiikkaan ja Johanna Liljan artikkeliin Kansallismuseon kirjaston historiasta.

Tutkimusta olisi voitu laajentaa haastattelemalla myös sellaisia numismatiikan tutkijoita tai keräilijöitä, jotka eivät ole aivan näin tiiviissä yhteydessä rahakammion käsikirjastoon. Kuten aiemmin todettiin, Oravisjärvi ja Talvio ovat molemmat työskennelleet rahakammiossa ja ovat lisäksi ensisijaisesti akateemisia tutkijoita eivätkä keräilijöitä. Tutkimukseni empiirinen osuus on siten lähinnä rahakammion johtajien/intendenttien näkemys käsikirjastosta.

Tutkimuksen laajentamista varten Oravisjärvi ehdotti minulle kahta haastateltavaa: erästä Oulun numismaattisen kerhon pitkälle edennyttä numismatiikan harrastajaa sekä Oulun yliopistossa arkeologian tutkijana toimivaa henkilöä, joka etsii usein hyvin spesifiä tietoa rahoista – hänen tiedontarpeensa ovat hyvin jäsenyntyisiä ja erikoistuneita. Luovuin kuitenkin tutkimuksen laajentamisesta vetoamalla kandidaatintyön ohjepituuteen. Tulevissa tutkimuksissa voidaankin paneutua juuri suomalaisten keräilijöiden informaatiokäyttäytymiseen ja verrata sitä Casen (2009) havaintoihin yhdysvaltalaisista keräilijöistä tai selvittää, miten rahakammion käsikirjasto tavoittaa alan harrastajat ja tutkijat, jotka asuvat ympäri Suomea. Kummassakin tapauksessa ”rivinumismaatikkojen” ja rahankeräilijöiden haastatteleminen tulee kuvaan.

Käsikirjastoon liittyvänä jatkotutkimusideana esitän idean rahakammion kirjaston kokoelman kartoittamisesta ja sen kehittämistä kartoituksen pohjalta. Tutkimustulokseni antavat ymmärtää, että kokoelma on varsin laaja ja laadukas ja että se palvelee käyttäjiään erinomaisesti. Tarvitseeko kokoelmaa toisaalta sitten edes kehittää? Toisaalta kokoelmassa on varmasti aukkoja tietyissä kohdissa, kuten uutuuksissa. Kehitysedellytykset liittyvät kuitenkin käytettävissä olevaan budjettiin ja tilaan. Poistoja tekemällä olisi mahdollista saada tilaa tärkeämmälle ja käyttökelpoisemmalle aineistolle. Tämä vaatisi koko kokoelman läpikäyntiä ja vakaata tuntemusta numismatiikan alalta. Kokoelmasta saisi laajan kuvan luetteloidmalla ja

sisällönkuvaillemalla kaikki aineisto. Tällöin koko kokoelmaa pystyisi tarkastelemaan helposti ja nopeasti tekemällä hakuja ja rajauksia tietokantaan. Tämä auttaisi merkittävästi kokoelman kehitystyössä eli tässä tapauksessa poistojen tekemisessä ja puutteiden täyttämässä.

Käytettävyyden kannalta kokoelman esillepanoon tulee panostaa. Kokoelman luettelointi vapaasti internetissä olevaan luetteloon kaikkine hakumahdollisuuksineen ja sisällönkuvailuineen palvelee sekä satunnaisempia tiedontarvitsijoita ja –hakijoita, että kokeneempia tiedonhakijoita, kuten eri alojen tutkijoita ja erityisesti numismaatikkoja. Tätä kirjoittaessani kokoelmasta noin puolet on luuteloitu avoimesti verkossa olevaan kirjastotietokantaan.

Kokoelman olemassaolosta voi tiedottaa erinäisissä kanavissa, kuten internetissä. Tosin numismaatikoiden ja rahojen keräilyyn vakavasti suhtautuvien yksilöiden olettaisi olevan tietoisia kokoelmasta tai ainakin löytävän tietoa kokoelmasta yksinkertaisella internet-haulla.

Kokoelman sijainti Helsingissä tekee siihen pääsyn vaikeammaksi muualla asuville. Myös kirjastossa asiointi luvan puitteissa heikentää saavutettavuutta. Mahdollisuus tilata aineistoa kaukolainana muiden kirjastojen kautta korjaa fyysisen saavutettavuuden puutteen. Silti, aineiston selaaminen jossain fyysisessä tilassa osana laajempaa kokoelmaa ja löytöjen tekeminen hyllyjä tutkimalla on joissain tapauksissa olennainen osa tiedonhankintaa ja halutun tiedon löytymistä. Joskus haluttu tieto voi löytyä selailun tuloksena aivan sattumalta.

Mitä tulevaisuus tuo tullessaan paikallaan olevalle numismaattiselle kokoelmalle, siitä esitän kaksi spekulatiota. Kokoelma voi jatkaa kasvuaan nykyisessä sijainnissaan olemalla numismaattisten esineiden ja alan asiantuntijoiden eli museoammattilaisten ulottuvilla ja jatkuvasti käytettävissä.

Toinen mahdollisuus on, että nykyisten tilojen eli rahakammion tilanpuutteen vuoksi kokoelma siirtyy osaksi jotain suurempaa kokoelmaa. Tällaisessa tapauksessa luontevinta lienee siirtää kokoelma Museoviraston kirjaston tiloihin, osaksi laajempaa kulttuuria ja historiaa käsittelevää aineistoa. Kuitenkin, koska rahakammiossa työskentelevät henkilöt tarvitsevat käsikirjastoa päivittäin, ei kokoelman siirtämiselle ole mielestäni tarpeeksi perusteita.

Kokoelmaa ei voida kokonaisuudessaan digitoida, vaan ainoastaan niiden aineistojen osalta, joiden tekijänoikeudet ovat rauenneet tai joiden tekijänoikeudet kuuluvat Museovirastolle. Digitoidut aineistot voitaisiin sitten poistaa tai siirtää varastoon. Tämä on yksi tapa säästää tilaa. Digitoiminen on joka tapauksessa resursseja vievä prosessi, eikä siihen ole välttämättä varaa.

Jatkotutkimuksissa voidaan tutkia myös muita erikoiskirjastoja, erikoiskokoelmia ja erityistä tietoa tarvitsevia ryhmiä. Erikoiskirjastoja ja erityisryhmiä voi tutkia haastattelemalla asiantuntijoita, kirjastonhoitajia, ryhmiin kuuluvia henkilöitä ja viittaamalla kirjallisuuteen ja raportteihin.

Suomessa on jopa satoja erikoiskirjastoiksi luokiteltavia kirjastoja, joilla on arvokasta omaa taustaorganisaatioihinsa ja aiheisiinsa liittyvää kirjallisuutta ja muuta aineistoa. Erikoiskirjastot keräävät yhteen sijaintiin kattavasti laadukasta tietoa rajatusta aiheesta. Aineiston säilyttämisen ja välittämisen lisäksi erikoiskirjastot tarjoavat laadukasta tietopalvelua erikoisaloillaan. Organisaatioiden käsikirjastot taas mahdollistavat työntekijöilleen tietoon perustuvan työskentelyn. Monet ammattikunnat tarvitsevat käsikirjastoja päivittäisessä työssään. Siksi erikoiskirjastoilla ja käsikirjastoilla on paikkansa nykyajassa ja tulevaisuudessa.

LÄHTEET

Aineistohallinnan käsikirja. Tampere: Yhteiskuntatieteellinen tietoaarkisto. <http://www.fsd.uta.fi/aineistohallinta/>. urn:nbn:fi:fsd:V-201504200001 (käytetty 18.3.2019)

American Numismatic Association (2018). *Dwight N. Manley Numismatic Library*. <https://www.money.org/library> (käytetty 25.12.2018).

American Numismatic Society (2018). *The Harry W. Bass Library*. <http://numismatics.org/basslibrary/> (käytetty 25.12.2018).

Belkin, Nicholas J. (1984). Cognitive models and information transfer. *Social Science Information Studies* (4) 2-3, 111-129.

Bonous-Smit, Barbara (2015). *International Numismatic Libraries*. https://academicworks.cuny.edu/qb_pubs/10

Bruce, Colin R., & Michael, Thomas (2008). *Standard catalog of world coins 1901–2000. (35th ed.)*.

Buckland, Michael K. (2008). Reference library service in the digital environment. *Library & Information Science Research* 30 (2), 81-85.

Byström, Katriina (1999). *Task complexity, information types and information sources: examination of relationships*. Acta Universitatis Tamperensis, 688. Tampere: Tampereen yliopisto.

Case, Donald O., & Given, Lisa M. (2016). *Looking for Information: A Survey of Research on Information Seeking, Needs, and Behavior* (Fourth edition.). Bingley: Emerald.

Case, Donald O. (2009). Serial Collecting as Leisure, and Coin Collecting in Particular. *Library Trends* 57(4), 729-752. Johns Hopkins University Press.

Choo, Chun Wei (1999). *A general model of human information seeking*. Teoksessa Proceedings of Politics & Internet Conference, 2nd International Congress on Electronic Media & Citizenship in Modern Information Society held in Helsinki, Finland, Jan 6-9, 1999. Ed. by Paula Tiihonen. Helsinki: Sitra s. 62-75.

- CoinTalk (2018). *Etusivu*. www.cointalk.com (käytetty 25.12.2018).
- eBay (2019). *The eBay Community. Coins & Paper Money*. <https://community.ebay.com/t5/Coins-Paper-Money/ct-p/1114> (käytetty 26.1.2019).
- Eskola, Jari & Suoranta, Juha (2008). *Johdatus laadulliseen tutkimukseen*. Tampere: Vastapaino.
- Haasio, Ari & Savolainen, Reijo (2004): *Tiedonhankintatutkimuksen perusteet*. Helsinki: BTJ Kirjastopalvelu Oy.
- Heinonen, Antti (2018). *Ruplista markkoihin: Suomen suuriruhtinaskunnan setelit 1812-1898*. Helsinki: Edita.
- Kananen, Jorma (2017). *Laadullinen tutkimus pro graduna ja opinnäytetyönä*. Jyväskylä: Jyväskylän ammattikorkeakoulu.
- Kansallismuseo (2019). *Rahakammio*. <https://www.kansallismuseo.fi/fi/kokoelmat/rahakammion-kokoelma> (käytetty 3.3.2019)
- Karakaş, H. Sekine, Anameriç, Hakan & Rukancı, Fatih (2008) How does money inform? A study on Turkish banknotes: The National Library of Turkey Example. *Library Collections, Acquisitions, & Technical Services*, 32 (2), 86-91.
- Kuhlthau, Carol C. (2004). *Seeking meaning: A process approach to library and information services (2. ed.)*. Westport (Conn.): Libraries Unlimited.
- Lilja, Johanna (1999). Suomen kansallismuseon kirjasto. *Suomen museo 105* (1998), 88-95.
- Lindqvist, Sven E. (1996). *Numismaattinen sanakirja*. Helsinki: Otava.
- Litukka, Satu-Maaria (2008): *Suomi-Kiina -seuran ja sen kirjaston rooli kulttuurisen tiedon välittäjänä*. Informaatiotutkimuksen pro gradu -tutkielma. Tampere: Tampereen yliopisto.
- Museovirasto (2014). *Museoviraston kokoelmapolitiikka 2014*. Museoviraston selvityksiä 2. <https://www.museovirasto.fi/uploads/Arkisto-ja-kokoelmapalvelut/Julkaisut/kokoelmapolitiikka-2015-02-03.pdf>

- Museovirasto (2015). *Museoviraston kirjaston kokoelmapolitiikka*. https://www.museovirasto.fi/uploads/Arkisto-ja-kokoelmapalvelut/Museoviraston_kirjaston_kokoelmapolitiikka_2015.pdf
- Museovirasto (2019a). *Henkilöhakemisto*. <http://henkilot.nba.fi/> (käytetty 4.2.2019).
- Museovirasto (2017). *Henkilöstötilinpäätös 2017*. https://www.museovirasto.fi/uploads/Meista/Henkilostotilinpaatos_2017.pdf
- Museovirasto (2019b). *Kirjasto*. <https://www.museovirasto.fi/fi/kokoelma-ja-tietopalvelut/kirjasto> (käytetty 3.3.2019).
- Museovirasto (2019c). *Kokoelmat*. <https://www.museovirasto.fi/fi/kokoelma-ja-tietopalvelut/kirjasto/kokoelmat> (käytetty 3.3.2019).
- Museovirasto (2019d). *Käsikirjastot*. <https://www.museovirasto.fi/fi/kokoelma-ja-tietopalvelut/kirjasto/kokoelmat/kasikirjastot> (käytetty 3.3.2019).
- Museovirasto (2019e). *Organisaatio*. <https://www.museovirasto.fi/fi/tietoa-meista/organisaatio> (käytetty 3.3.2019).
- Museovirasto (2019f). *Palvelut*. <https://www.museovirasto.fi/fi/kokoelma-ja-tietopalvelut/kirjasto/palvelut> (käytetty 3.3.2019).
- Museovirasto (2019g). *Tietoa meistä*. <https://www.museovirasto.fi/fi/tietoa-meista> (käytetty 3.3.2019).
- Nolan, Christopher W. (1999). *Managing the reference collection*. Chicago: American Library Association.
- Opetus- ja kulttuuriministeriö (2019). *Kirjastoverkko*. <https://minedu.fi/kirjastoverkko> (käytetty 21.1.2019).
- Oravisjärvi, Jani (2015). Numismatiikka on tärkeä aputiede. *Tieteessä tapahtuu* 33 (5), 54–55. <https://journal.fi/tt/article/view/52753/16440>
- Oravisjärvi, Jani (2016). *Opas Suomen rahalöytöihin*. Turku: Turun museokeskus.
- Prytherch, Ray (2005). *Harrod's librarians' glossary and reference book: a directory of over 10,200 terms, organizations, projects and acronyms on the areas of information management, library science, publishing and archive management*. Aldershot: Ashgate, cop.

Reddit (2019). *r/coincollecting*. <https://www.reddit.com/r/coincollecting/> (käytetty 26.1.2019).

Reddit (2019). *r/coins*. <https://www.reddit.com/r/coins/> (käytetty 26.1.2019).

Reddit (2019). *r/numismatics*. <https://www.reddit.com/r/numismatics/> (käytetty 26.1.2019).

Reitz, Joan M. (2004). *Dictionary for Library and Information Science (2004). Library Books and Monographs*. 1. Westport, CT: Libraries Unlimited.

Suomen kansallismuseo (2010). *Suomen kansallismuseon kokoelmapoliittinen ohjelma*. <https://www.museovirasto.fi/uploads/Arkisto-ja-kokoelmapalvelut/Julkaisut/kokoelmapol-ohjelma-2010.pdf>

Talvio, Tuukka (2014). *Rahakammion aarteet*. Suomen kansallismuseon näyttely- ja kokoelmajulkaisuja 2. Helsinki: Museovirasto.

Talvio, Tuukka (2016). *Suomen kansallismuseo: Ikkuna menneeseen ja tulevaan: 4*. Helsinki: Museovirasto.

Taylor, Robert S. (1968). Question-negotiation and information seeking in libraries. *College & Research Libraries* 29(3), 178-194.

Tuomi, Jouni & Sarajärvi, Anneli (2002). *Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi*. Helsinki: Tammi.

Van de Streek, David (2004). Currency for Coin and Paper Money Resources. *Reference & User Services Quarterly* 43(4), 282–291.

Wilson, Thomas D. (1997). Information behaviour: An interdisciplinary perspective. *Information Processing & Management* 33 (4), 551-572.

Yahoo! Groups (2019). *Hakutulos hakusanalla "numismatics"*. <https://groups.yahoo.com/neo/search?query=numismatics> (käytetty 26.1.2019).

HENKILÖLÄHTEET

Lehtiaho, Kukka-Maaria & Dahl, Hannele (2019). *Sähköpostiviesti 16.1.2019*.

Oravisjärvi, Jani (2018). *Haastattelu 27.11.2018*.

Talvio, Tuukka (2019). *Haastattelu 10.1.2019*.

LIITE 1: Haastattelurunko

1. Mihin asioihin liittyvää tietoa numismaatikot tarvitsevat?
2. Mitä lähteitä numismaatikot käyttävät etsiessään tai hankkiessaan tietoa?
3. Miksi näet Rahakammion käsikirjaston tärkeänä numismatiikan
 - a) harrastajille
 - b) tutkijoille?
4. Missä määrin käsikirjasto tehostaa työskentelyäsi?

muun muassa helpottaako se tiedon löytämistä, alan seuraamista, edistääkö uusien ideoiden syntymistä?
5. Millä tavoin käsikirjasto vastaa tiedonhakijoiden tiedontarpeita?
6. Mitä muita asiakasryhmiä kuin numismaatikkoja käsikirjasto palvelee?
7. Millaisiin asioihin liittyvää tietoa he tarvitsevat?
8. Kuinka paljon tällaisia asiakkaita on?
9. Esittävätkö asiakkaat tai toisin sanoen kokoelman käyttäjät parantamishdotuksia kokoelmaan?
10. Onko harrastelijoilla ja tutkijoilla erilaisia toiveita kokoelman suhteen?
11. Mitä mieltä olet käsikirjaston kokoelman laajuudesta (nidemääränä sekä laadullisesti)?
12. Mitä mieltä olet kokoelman tuoreudesta?
13. Onko internet muuttanut painetun numismaattisen aineiston tarvetta?
14. Miten näet sähköisen aineiston vaikuttavan paikallaan olevan numismaattisen kokoelman tulevaisuuteen?
15. Millaisena näet rahakammion käsikirjaston tulevaisuuden?